

# ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-48>

УДК 37.01

Величко І.Г.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

## ДІЄВІСТЬ ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВОГО МЕТОДУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВНЗ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЙОГО ПРОБЛЕМАТИКА, АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ

**Анотація.** У статті розглядаються актуальні питання так званого «проблемно-пошукового методу» у лінгвістичній науці та його активне застосування при викладанні іноземних мов у ВНЗ освіти України. Практичне використання цього методу під час проведення аудиторних занять з іноземної мови доводить безперечно дієвість вищезазначеного методу, демонструючи активне підвищення пізнавальної діяльності слухачів, сприяє розвитку навичок роботи та вирішення життєвих проблемних ситуацій, використовуючи вже набуті знання з іноземної мови та відпрацьовуючи нові. «Проблемно-пошуковий метод» дуже добре активізує мовленнєво-мисленнєву діяльність та творчий потенціал слухачів, сприяє формуванню культури мислення та мовлення, а також соціально розвиває людину в процесі отримання іншомовної освіти. Запропонований метод не тільки оптимізує процес навчання, але й активно сприяє реалізації творчих міжособистісних відносин між слухачами. У статті пропонується певний алгоритм та комплекс завдань щодо застосування методу при викладанні іноземних мов у ВНЗ України.

**Ключові слова:** методи навчання, розвиток творчої особистості, життєво і професійно значущі проблеми, проблемність, міжособистісні відносини, проблемно-пошуковий метод.

Velichko Irina

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

## EFFECTIVENESS OF THE PROBLEM-SEARCHING METHOD IN TEACHING ANY FOREIGN LANGUAGES IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE: PROBLEMS, RELEVANCE AND PERSPECTIVES

**Summary.** The article deals with topical issues of the so-called “problem-searching method” in linguistic science and its active application in teaching methodology of foreign languages at the Ukrainian Higher Educational Establishments. The practical use of this method during the lessons of foreign languages proves the undeniable effectiveness of the above-mentioned method, demonstrating active enhancement of students’ cognitive activity, contributing to the development of skills and solving life problems as well, using already acquired knowledge of foreign languages and practicing the new one. The “problem-searching method” activates speech-thinking activity and creative potential of the students quite well, promotes the formation of thinking and speaking culture, and develops a person socially in the process of getting Higher Education in Foreign languages. The proposed pedagogical method not only optimizes the learning process, but also actively promotes creative interpersonal relationships between students. The article proposes the certain algorithm and the set of tasks to use the method when teaching foreign languages in the Higher Educational Establishments of Ukraine. The organization of the educational process of the above-mentioned method requires the development of the certain algorithm for realization of educational and cognitive activities in Higher Educational Establishments of Ukraine. The algorithm for organizing educational and cognitive activity on mastering foreign languages in Higher Educational Establishments of Ukraine, as a rule, includes such operations as a problem that needs to be solved while the initial data are absent, identifying obstacles to solving the problem, choosing one of several options for solving the problem and explaining the choice of your own option, bringing students into contradiction and finding ways to solve the problem, clashes of opposing views, consideration of the issues from different points of view, consideration of a phenomena or event from the points of view of different people, comparison, generalization, conclusions, comparison of facts.

**Keywords:** teaching methods, development of creative personality, vital and professionally significant problems, problems, interpersonal relationships, problem-searching method.

**Постановка проблеми.** Новий час, нові умови професійної діяльності визначають необхідність змін пріоритетних цілей сучасної освіти. Основною тенденцією до змін пріоритетів у сучасному освітньому процесі є виведення на перший план завдань розвитку творчої особистості людини, яка не тільки володіє професійними знаннями та вміннями, але і вміє ставити та вирішувати життєво та професійно значущі проблеми. Необхідно наголосити, що цілі освітнього процесу,

в цілому, і викладання іноземних мов, зокрема, визначають особливості засобів організації навчального процесу. Оскільки основна мета викладання іноземних мов – навчити усному спілкуванню, однією з тенденцій сучасної методики навчання іноземним мовам є пошук таких методів навчання, які найбільш повно відповідали б поставленим цілям. Під методом, як визначає С.В. Ковалевська, ми розуміємо «шлях досягнення мети, сукупність прийомів і операцій педагогічного впливу» [3, с. 4].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Відомо, що правильний метод – найкоротший шлях до бажаного результату. Людством накопичена безліч методів діяльності, проте зміна цілей, безперервне ускладнення завдань та поява нових можливостей вимагають постійного оновлення методів викладання. Оскільки навчання – це «складний процес, що передбачає здійснення двох основних видів діяльності: викладання і навчання безпосередньо, що проявляються в їх діалектичній єдності» [5, с. 8], оскільки методи навчання – це, з одного боку, методи викладання, з іншого боку, – методи навчання, то, зрозуміло, що викладач повинен не тільки мати хист до викладання свого предмету, але й вміти планувати, організовувати, активізувати і контролювати навчальну діяльність слухача таким чином, щоб людина могла не тільки опанувати знання та отримувати навички з іноземної мови, але й мала б змогу бути активним учасником пізнавальної діяльності, де «розвиток пізнавальної активності здійснюється не тільки як пізнання методів вирішення задач, а і як розвиток творчого мислення в умовах дидактично організованого діалогу в умовах групової роботи» [5, с. 8]. Цій вимозі відповідає так зване навчання, що дозволяє створити на заняттях умови для високої пізнавальної активності. Як зазначає І.А. Зимня: «Подібне навчання є типом навчання, основним принципом якого є проблемність» [2, с. 12]. О. Ковалевська ж, наприклад, трактує проблемність як «головну умову розвитку творчого мислення, творчих міжособистісних відносин, творчої особистості в цілому в процесі спільної творчої діяльності. Засобами створення проблемності є проблемні ситуації, певні проблемні завдання, а механізмом вирішення – глибокий аналіз проблеми суб'єктами проблемної взаємодії в процесі спільної соціальної та професійної діяльності» [3, с. 6].

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Враховуючи те, що «проблемно-пошуковий» метод є ще досить новим та недостатньо дослідженим та відпрацьованим у ВНЗ України (у деяких ВНЗ викладачі тільки починають знайомити слухача з цим методом), маємо розуміти, що кожне окреме нововведення та творчий потенціал з боку викладача буде чітко показувати певну дієвість або недієвість зазначеного методу. Зрозуміло, що цю методу краще застосовувати лише як додатковий до традиційних, вже добре відпрацьованих та вивірених методів викладання іноземних мов, перш за все, задля набуття слухачем певних розмовних навичок спілкування. Тут більше приділятиметься увага психологічній складовій, адже будь яке викладацька діяльність – це, перш за все, суб'єктивна взаємодія особистості педагога та студента. А цей метод, як ніякий інший, орієнтований більше на ціннісні аспекти особистості. Дійсно, педагогічна система несе в собі дуже великий недосліджений потенціал та дуже широке різноманіття принципів побудови практичних занять. Звісно, завжди необхідним є більш поглиблене вивчення педагогічних та психологічних принципів організації навчального процесу і це має бути базисом для проведення подальших наукових досліджень та пошуку нових методів викладання іноземних мов. «Проблемно-пошуковий» метод не є винят-

ком і, зрозуміло, що організація навчального процесу вищезазначеного методу вимагає розробки певного дієвого алгоритму проведення навчально-пізнавальної діяльності у вищих навчальних закладах України, про що і йтиметься у нижченаведеній статті.

**Мета статті.** Все вищезазначене визначає необхідність більш детального розгляду питання, пов'язаного із певними методиками застосування «проблемно-пошукового» методу викладання іноземних мов у ВНЗ освіти України та алгоритмами проведення навчально-пізнавальної діяльності.

**Виклад основного матеріалу.** Зрозуміло, що процес викладання іноземних мов можна зробити більш ефективним використовуючи вже відомі методи навчання, до яких, як зазначає О.С. Виноградова, «можна віднести дослідницькі, пошукові, дискусійні методи (Р.О. Китайгородська, М.В. Кларін, Л.П. Колобова, С.Р. Коростелова), метод рольових ігор (Р.А. Китайгородська, М.А. Ариян, Р.С. Аппатова), метод проєктів (Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркіна)» [1, с. 11].

Якщо розглянути, наприклад, добре відомі методи проєктів, метод дискусії або метод рольових ігор, то ми можемо побачити та зафіксувати, що ці методи самі по собі вже передбачають певну дослідницьку практику та елементи пошуку. Кожен з них передбачає формування певних комунікативних та інтелектуальних навичок» [1, с. 14]. Разом з тим необхідно зазначити, що вищезазначені методи навчання можуть бути використані як у процесі викладання іноземних мов, так і в будь-якій іншій сфері викладання. Сам по собі метод так званих «проблемних ситуацій» частково вже розглядався у роботах таких вчених, як В.Т. Кудрявцев, І.О. Зимня, С.В. Юткіна, Є.В. Ковалевська, Л.І. Колесник та ін. Так, І.О. Зимня розглядає питання проблематики як «дискусію про очевидну або неочевидну проблему у навчальному процесі» [2]. Далі, Є.В. Ковалевська, наприклад, продовжуючи ідеї І.А. Зимньої і застосовуючи їх у процесі викладання іноземних мов, розглядає питання проблематики як «розкриття проблеми у навчальному матеріалі суб'єктами групи в процесі спільної соціальної та професійної діяльності» [3, с. 12]. Л.І. Колесник ще більше конкретизував механізм розкриття проблеми у своїй роботі «Проблематика навчального тексту і завдань до нього» [4], де представив до уваги читача наступні методи проблематики: 1) проблематика тексту; 2) проблематика завдань до тексту; 3) значення проблематики при відпрацюванні такого виду мовної діяльності, як читання та аналіз тексту іноземною мовою.

**Висновки і пропозиції.** У висновках проведеної роботи маємо зазначити, що практичне використання «проблемно-пошукового» методу при викладанні іноземних мов дійсно активно заохочує та мотивує людину продовжувати вивчення іноземних мов, поглиблюючи свої знання та отримуючи певні нові навички спілкування. Звичайно, у процесі викладання дуже важливу роль відіграє і відіграватиме певний підхід та творчість викладача в цілому.

Для ефективного застосування проблемно-пошукового методу в процесі викладання іноземної мови та відпрацювання цього методу можна запропонувати розглянути наступні вимоги:

– перш за все, це винайдення та використання у навчальному процесі тематичних, досить інформативних та цікавих для слухача завдань, які вже від початку несуть певну проблематику;

– вирішення проблемних ситуацій аудиторно з метою отримання певних мовленнєвих навичок та як результат, певного покращення знань з іноземної мови;

Зрозуміло, що організація навчального процесу вищезазначеного методу вимагає розробки певного алгоритму проведення навчально-пізнавальної діяльності у вищих навчальних закладах України.

Алгоритм організації навчально-пізнавальної діяльності з оволодіння іноземною мовою у ВНЗ, як правило, включає такі операції:

- постановка проблеми, що вимагає вирішення при нестачі вихідних даних;
- визначення перешкоди на шляху до вирішення проблеми;
- вибір одного з декількох варіантів вирішення проблеми та пояснення вибору власного варіанту;
- підведення студентів до протиріччя та пошук шляхів вирішення проблеми;
- зіткнення протилежних поглядів;
- розгляд питання з різних точок зору;
- розгляд явища або події з позицій різних людей;
- порівняння, узагальнення, висновки, зіставлення фактів.

Вибір методу та реалізація запропонованого алгоритму в значній мірі визначається змістом навчального матеріалу, взятого за її основу. Так, наприклад, зіткнення протилежних поглядів може бути використано при організації соціальних, політичних, морально-етичних типів навчальних проблемних ситуацій, де вибір одного з декількох варіантів рішення проблеми лежить в основі організації поведінкових та пізнавальних проблемних ситуацій. Розгляд одного і того ж питання з різних точок зору – чудовий метод при розгляді науково-пізнавальних проблемних ситуацій.

Розглянемо приклад поведінкової проблемної ситуації на основі використання методу усунення перешкоди на шляху до мети: 1) *Imagine that you are going up into the mountains. Suddenly fog is coming down, you are running into low-lying clouds and you do not know where you are exactly. What will you do?* 2) *Imagine that you are camping in the woods. Suddenly you hear a bear trying to get into your tent. You do not have a gun. What will you do?* Наявність перешкоди на шляху до мети служить мотивом до продуктивної іншомовної діяльності, коли людина висловлює власні думки, а не відтворює заздалегідь вивчене. Вибір одного з кількох варіантів також є стимулом для створення проблемної ситуації за темою «Who's who?»: *Is it better to have one or two close friends, or quite a few friends you don't know quite well?* Недостатність вихідних даних, пошук, порівняння слугують чудовими засобами створення проблемної ситуації за такими темами, як «Traveling», наприклад: *Gather information about travel connections from our city to neighbouring countries. What means of transport are available? How long do the journeys to these countries take? Decide which routes are the most expensive.*

Досвід використання проблемних ситуацій показує, що для успішного включення студентів у продуктивне рішення навчальних проблемних завдань важливим фактором є формування студентського вміння самостійної постановки проблеми, коментування, аргументації і спростування. Для визначення тези перед студентами ВНЗ ставиться проблема, в процесі обговорення якої висловлюються різні точки зору. Проблема, наприклад, можна представити у готовому вигляді: *Should punishment be used in class? Or what kind of balance should there be between a broad academic education and a more practical, vocational education?* Однак можна надати студентам можливість самостійно визначити проблемне питання, спираючись на матеріал з текстів для читання і аудіювання, який наводить на певне судження, наприклад: *What we need to decide is whether it is better to specialize or to have a broad education.* Чітко сформульоване судження являє собою тезу, яку необхідно аргументувати. Більш складні проблемні ситуації можуть створюватися за допомогою тез для дискусії.

На початковому етапі роботи слухачам можна запропонувати аргументи у готовому вигляді, що забезпечує їм стимул до продуктивного аргументованого висловлювання. Наведу приклади такого роду аргументів:

- Punishment should not be used in class because:*
- *any punishment humiliates a human being;*
- *teachers who punish their pupils do not care for children, they care only that children conform to the rules;*
- *punishment leads to lies, as children would tell any lie to prevent the unpleasant act.*

Запропоновані аргументи можуть супроводжуватися наступними завданнями:

- *agree or disagree with the following statements;*
- *support the following statements with the arguments of your own.*

На практиці викладання іноземних мов у ВНЗ доцільно використовувати й інші типи проблемних завдань, які сприяють активізації пізнавальної діяльності та формуванню практичних навичок користуватися мовою, як засобом спілкування. Досить ефективними, на мій погляд, є екстралінгвістичні завдання, пов'язані з тим, що необхідно переробити предметний зміст тексту іноземною мовою з подальшою інтерпретацією. Так, проблемний характер носять передтекстові запитання при сприйнятті іншомовного тексту на слух і при читанні, розгляд проблемної ситуації та передбачення теми, сюжету за допомогою ілюстрацій або заголовку. Запропоновані студентам на етапі контролю клоуз-тести також мають високий рівень проблемності. Для правильного відновлення пропущених елементів студент повинен здійснити ряд перетворень: проаналізувати смислову інформацію попередньої і наступної частини тексту, проаналізувати граматичну структуру цілого уривка, пригадати лексичні одиниці, які поєднуються із даною граматичною структурою, оформити ці елементи з точки зору граматики тощо.

Варто зазначити, що метод проблемних ситуацій можна застосовувати у групах з абсолютно різною підготовкою. Завдання на знаходження відтінків значень, етимології слів теж

дуже добре сприяють активізації пізнавальної діяльності та мають високу продуктивність запам'ятовування.

Можна впроваджувати в практику викладання іноземних мов і інтелектуальні завдання, пов'язані із осмисленням креслень, діаграм, малюнків, географічних об'єктів, кросворди, власне визначення будь-яких понять, проблемний виклад матеріалу, коли учень повинен зіставляти, порівнювати, робити висновки, а також завдання на стимулювання продуктивного висловлювання в запропонованій ситуації, коли студент самостійно використовує мовний матеріал у певній ситуації.

Таким чином, системне застосування проблемного-пошукового методу у вивченні іноземних мов у ВНЗ освіти на основі запропонованого алгоритму впровадження методу та розробка комплексу проблемних ситуацій та завдань стимулює підвищення пізнавальної активності слухачів, орієнтує їх на аналіз та вирішення конкретних проблемних задач. Студенти отримують та відпрацьовують навички розмовної мови. Активізується мовленнєво-мисленнєва діяльність і творчість слухачів. Все це сприяє формуванню і культури мислення, і культури мовлення та взагалі – соціальному розвитку людини як такої в процесі отримання іншомовної освіти.

### Список літератури:

1. Виноградова О.С. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции с использованием проблемных методов обучения на продвинутом этапе специализированного вуза (на материале английского языка). Автореф. дис. канд. пед. наук. Москва, 2003. 20 с.
2. Зимняя И.А. Проблемность в обучении неродному языку. Проблемность в обучении иностранным языкам в вузе. Пермь, 1994. С. 12–25.
3. Ковалевская Е.В. Проблемность в преподавании иностранных языков: современное состояние и перспективы. Экспериментальная учебная авторская программа. Москва, 2010. С. 4–11.
4. Колесник Л.И. Проблематизация учебного текста и заданий к нему. Дис. канд. пед. наук. Москва 2004. С. 70–78.
5. Матюшкин А.М. Проблемность. Диалог. Понимание. Проблемность и диалог в современном образовании в эпоху глобализации. *Материалы III Московской международной конференции*. Москва, 2003. С. 8–12.

### References:

1. Vinogradova O.S. (2003). Formirovani yye inoyazychno y kommunikativno y kompetentsii s ispol'zovani yuem problemnykh metodov obucheniya na prodvinitom etape spetsializirovannogo vuza (na materiale angli yskogo yazyka) [Forming of foreign language communicative competence using problematic teaching methods at the advanced level of a specialized university (based on English)]. Avtoref. dis. kand. ped. nauk. Moscow, p. 20.
2. Zimnyaya I.A. (1994). Problemnost' v obuchenii nerodnomu yaziku. Problemnost' v obuchenii inostrannym yazykam v vuze [Problems while learning a foreign language. Problem in teaching foreign languages at a University]. Perm', pp. 12–25.
3. Kovalevskaya E.V. (2010). Problemnost' v prepodavanii inostrannykh yazykov: sovremennoyye sostoyaniyye i perspektivy. Eksperimental'naya uchebnaya avtorskaya programma [Problems in teaching foreign languages: current status and prospects. Experimental educational authoring program]. Moscow, p. 4–11.
4. Kolesnik L.I. (2004). Problematizatsiya uchebnogo teksta i zadani y k nemu. Dis. kand. ped. nauk [Problematization of educational texts and tasks to it]. Moscow, p. 70–78.
5. Matyushkin A.M. (2003). Problemnost' i dialog v sovremennom obrazovanii v epokhu globalizatsii [Problems. Dialogue. Understanding. Problems and dialogue in modern education in the era of globalization]. *Materialy III Moskovsko y mezhdunarodno y konferentsii*. Moscow, pp. 8–12.